

Географія 8 клас Урок № дата проведення уроку

Тема уроку. Гірська країна: які природні особливості роблять Карпати в Україні унікальними

Гірські ландшафти Українських Карпат, особливості їх зміни з висотою, використання та охорона.

Мета: сформувати в учнів знання про чинники формування і закономірності та прояви висотної ландшафтної поясності Українських Карпат; природу і географічне положення та межі природних областей Українських Карпат; причини виникнення і прояв стихійних природних явищ і процесів у горах; сприяти змінам у рівнях розумової діяльності учнів через навички мислення високого рівня — аналіз, синтез, оцінювання; закріпити вміння працювати з різними джерелами географічної інформації — літературними, картографічними, статистичними.

Тип уроку: формування нових знань; урок-конференція.

Обладнання: фізична карта України, атласи України, картосхема Українських Карпат, карта рослинного і тваринного світу, ґрунтів, географічні енциклопедії.

Географічна номенклатура: Українські Карпати, Передкарпатська височина, Закарпатська низовина, перевали — Ужоцький, Верецький, Вишківський, Яблуницький, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати, Вододільні Верховинські Карпати, Чорногора, г. Говерла, Рахівсько-Чивчинський гірський масив, Терезя, Тересва, Тиса, Прут, Черемош, Бистриця, Стрий, Серет.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Учитель. На попередніх уроках ми розглянули природні зони рівнинної частини території України. На сьогоднішньому уроці ми вивчимо особливості Українських Карпат, що є частиною Карпатської гірської країни. Відбудеться наш урок у формі конференції, до якої ми попередньо готувались.

Розглянемо Українські Карпати дотримуючись такого плану:

- 1) Фізико-географічне положення.
- 2) Особливості рельєфу.
- 3) Тектонічна і геологічна будова.
- 4) Особливості клімату.
- 5) Особливості поверхневих вод.
- 6) Ґрунтовий покрив.
- 7) Рослинний і тваринний світ.
- 8) Висотна поясність.
- 9) Природні області.

Пам'ятайте про необхідність ілюстрування ваших доповідей. Це може бути учнівська комп'ютерна презентація, фото, малюнки, поетичне слово тощо.

IV. Вивчення нового матеріалу

Приєм «Домашня заготовка»

Основні моменти доповідей учнів

Українські Карпати є фізико-географічною провінцією величезної Карпатської гірської країни. Це середньовисотні гори, їх витягнуті з північного заходу на південний схід паралельні гірські хребти мають асиметричну будову. Напрямок простягання гірських хребтів зумовлений розташуванням основних тектонічних структур.

Зовнішні Карпати (північно-західна частина — Горгани, південно-східна — Покутсько-Буковинські Карпати) простягаються з північного заходу на південний схід. Паралельно до них розташовані низькогірні Вододільні Верховинські Карпати. Вище них піднімаються середньогірні Полонинсько-Чорногорські Карпати. У масиві Чорногора

знаходиться найвища точка України та Українських Карпат — г. Говерла (2061 м). На південному сході від Чорногори розташований Рахівсько-Чивчинський гірський масив. Уздовж південно-західного краю Українських Карпат простягається Вулканічний хребет.

Гірські масиви відокремлені один від одного глибокими річковими долинами.

Українські Карпати виникли наприкінці неогенового — на початку антропогенного періодів під час альпійського горотворення. Саме тоді утворилась Карпатська складчаста споруда, Передкарпатський прогин, Закарпатська западина.

Серед гірських порід, які утворюють Українські Карпати — кристалічні палеозойські, тріасові і юрські конгломерати, доломіти, породи крейдового і палеогенового віку — глинисті сланці, пісковики, вапняки. Є також породи вулканічного походження — туфи, андезити.

Сланці легко зазнають руйнування, тому гірські хребти здебільшого мають пологі схили, зручні перевали. На найвищих гірських масивах (Чорногора, Полонинський хребет, Рахівські гори, Чивчини) трапляються давньольодовикові форми.

В Українських Карпатах немає льодовиків і постійної снігової лінії. Однак на окремих невеликих ділянках найвищих вершин сніг лежить до середини літа.

На кліматичні умови Українських Карпат впливають висота та орієнтація схилів гірських хребтів, зміни температури і кількості опадів з висотою. Сумарна річна сонячна радіація становить 3770–4106 МДж/м² у Передкарпатті і 4399 МДж/м² на Закарпатській низовині. Середні температури січня становлять відповідно –4,5 і –3 °С, а в горах: знижуються до –6...–12 °С. Середні температури липня в Передкарпатті: +19 °С, Закарпатті: +20 °С, в горах: +10... +7 °С. Зима м'яка, багатосніжна, з тривалими відлигами, а літо в горах нежарке, з дощами. Гори і передгір'я надмірно звожуються: річні суми опадів у передгір'ях становлять 500–800 мм, а в горах — 1500–2000 мм. Випадання снігу іноді супроводжується сніговими зсувами, лавинами.

Подекуди лавини набирають великої руйнівної сили і бувають небезпечними. Інтенсивне танення значної маси снігу, дощі спричиняють бурхливі розливи карпатських річок. Швидка течія підмиває берег, несе каламуть, каміння, дерева. Підйом рівня води в річках іноді набуває характеру стихійного лиха. Паводки на річках Карпат можливі в будь-яку пору року після тривалих дощів. Бурхливі річки прорізують гірські хребти, утворюючи вузькі долини, мальовничі ущелини, оточені густою зеленню лісів. Річки Карпат належать до басейнів Дунаю, Дністра, Вісли. Серед найбільших річок Тересва, Ріка, Тересва, Тиса, Прут, Черемош, Бистриця, Стрий, Серет.

Широколисто-лісові ПТК Передкарпаття розвиваються в умовах помірного теплого клімату з надмірним зволоженням (річна сума опадів 600–750 мм). У даній місцевості переважають ландшафти передгірних розчленованих рівнин, горбистих передгір'їв на неогенових породах з буково-дубовими, буковими, буково-грабовими лісами на ясно-сірих і сірих лісових ґрунтах. Такі ландшафти поширені на острівних горбогір'ях та терасово-рівнинних місцевостях Закарпатської низовини, для яких характерними є дубово-грабові і дубові ліси на дерново-буроземних ґрунтах.

В Українських Карпатах спостерігається вертикальна пояси́сть природних компонентів і ландшафтів. До 400–700 м розвинутий передгірний пояс з дубово-грабовими і дубовими лісами. Низькогірний пояс піднімається від 700 до 1200 м. Там ростуть високостовбурні букові, мішані буково-смерекові, ялиново-смерекові ліси. Середньогірний пояс досягає 1200–1500 м, у якому переважають ялинові та ялиново-ялицеві ліси. Вище, в субальпійському поясі (1500–1800 м), ростуть чагарники з гірської сосни, чорної вільхи, ялівцю, схили вкриті гірськими луками.

Гірські хребти Українських Карпат витягнуті з північного заходу на південний схід, що збігається з простяганням тектонічних структур і відповідних їм орографічних елементів.

В Українських Карпатах зосереджено понад 1400 природоохоронних об'єктів.

Природоохоронні території Українських Карпат

Карпатський біосферний заповідник (1993). Площа — 58 тис. га. До складу заповідника входять Угольсько-Широколужанський, Чорногорський, Мармороський, Свидовецький та інші гірські масиви, Долина нарцисів. Тут охороняються передгірні діброви, гірські букові, мішані, смерекові ліси, субальпійські ландшафти із сосновими і вільховими заростями. До Червоної книги України занесено понад 70 видів тварин. Діє єдиний в Україні Музей екології гір і природокористування Карпат.

Заповідник Горгани (1997), площа — 5 тис. га. Охороняються смерекові та ялицеві праліси, криволісся із сосни гірської та вільхи зеленої.

Національний природний парк Синевир (1989), площа — 40 тис. га. Охороняються ландшафти гірського масиву Горгани, мальовниче озеро Синевир (глибина до 24 м) завального походження, яке розташоване на висоті 989 м. У парку росте понад 90 видів рідкісних рослин.

Карпатський національний природний парк (1980). Площа — 50 тис. га. Охороняються унікальні для Центральної Європи природні комплекси: букові ліси, ялинові ліси, криволісся сосни гірської, вільхи зеленої, ялівцю, субальпійські луки з рододендроном східнокарпатським. Понад 20 рослин занесені до Червоної книги України (сосна кедрова, рододендрон, дріада, тирлич жовтий, арніка гірська). Серед тварин охороняються — кіт лісовий, плямиста саламандра, беркут, сапсан, лелека чорний. У парку багато озер, річок, водоспадів.

Національний природний парк Сколівські Бескиди (1999). Площа — 36 тис. га. Охороняються типові та унікальні природні комплекси західної частини Українських Карпат. Більше ніж 50 видів рослин занесені до Червоної книги України. На території парку 30 мінеральних джерел.

Вижницький національний природний парк (1997). Площа — 8 тис. га. Охороняються ялицево-букові ліси, луки-полонини.

У межах провінції Українських Карпат виділяються сім фізико-географічних областей: Передкарпатська височинна, Зовнішньокарпатська, Вододільно-Верховинська, Полонинсько-Чорногорська, Рахівсько-Чивчинська, Вулканічно-Карпатська, Закарпатська низовина.

Передкарпатська височина область знаходиться в межах Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей. Простягається вздовж Зовнішніх Карпат з північного заходу на південний схід. Це височина з висотами від 200 до 700 м. Вона належить до Передкарпатського прогину, що заповнений потужною товщею неогенових відкладів — глин, пісковиків, мергелів, сланців, а також антропогенових водно-льодовикових, річково-озерних піщаних, глинистих, галечникових нашарувань. Клімат помірно теплий, з надмірним зволоженням. За рік там буває 600–750 мм опадів. Ліси займають близько 25 %, а болота — 10 % території області. В Передкарпатській височинній області поширені передгірні, горбисті, терасово-рівнинні ландшафти з дубовими і грабово-дубовими лісами на дерново-підзолистих, поверхнево оглеєних і лучних ґрунтах. Великі площі зайняті сільськогосподарськими угіддями. На орні землі припадає близько 40 %, на сіножаті і пасовища — 25 % території.

В межах області знаходяться Княздвірський заказник, заказники Турова Дача, Цецине.

Зовнішньокарпатська фізико-географічна область простягається смугою 260–280 км з північного заходу на південний схід. Знаходиться в межах Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей.

До неї входять Східні Бескиди, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати. Це середньо- і низькогірні хребти з висотами 800–1000 м. Вони складені крейдовими і палеогеновими гірськими породами: чорними сланцями, пісковиками тощо. Схили хребтів пологі, вершини — куполоподібні. Вони перетинаються долинами річок Прута, Черемоша, Серету тощо. Клімат області прохолодний, вологий. За рік тут випадає від 700–800 до 1000 мм опадів. Це сприяє інтенсивному поверхневому змиву, виникають селі в басейнах річок Черемош, Серет.

У межах Зовнішньокарпатської області поширені середньо-, низькогірні, улоговинні ландшафти з ялиново-буковими, ялиново-широколистими лісами. Середньогірні хребти Горган займає субальпійський пояс з кам'янистими осипищами, криволіссям, гірськими луками.

У Зовнішніх Карпатах знаходяться Карпатський природний національний парк, заказники Джурджійський, Тавпиширківський, Садки. До Вододільно-Верховинської фізико-географічної області входять: гірські хребти Вододільний, Верховинський, Привододільний, Горгани, а також Ворохта-Путильське низькогір'я, Стрийсько-Санська верховина, Воловецька верховина, Ясінська міжгірна улоговина. Область знаходиться в межах Львівської, Івано-Франківської і Закарпатської областей. Гірські хребти складені породами крейдового і палеогенового періодів — сланцями, пісковиками тощо. У рельєфі переважають низькогірні та середньогірні хребти з висотами 800–1200 м, міжгірні улоговини, низькогірно-увалісті малолісисті місцевості — верховини. Клімат помірний, прохолодний. Середні температури січня $-8,5... -5$ °С, липня: $+13... +17$ °С. Річні суми опадів у низькогір'ях становлять 750 мм, у середньогір'ях — до 1500 мм. У ґрунтовому покриві поширені буроземні ґрунти, на яких ростуть ялинові ліси. Значні площі зайнято вторинними (післялісовими) луками, орними угіддями. У ландшафтній структурі Вододільно-Верховинської області переважають низькогірні схилі і міжгірно-улоговинні ландшафти. Природні умови області сприятливі для розвитку лісового господарства, міжнародного туризму тощо.

У межах Вододільно-Верховинських Карпат знаходяться частина Карпатського заповідника, кілька заказників та інших природно-заповідних територій і об'єктів.

Полонинсько-Чорногірська область — найвища частина Українських Карпат з чітко вираженою висотною поясністю ландшафтів. Вона розташована між Вододільно-Верховинською, Рахівсько-Чивчинською та Вулканічно-Карпатською фізико-географічними областями. До складу області входять Полонинський хребет, гірські масиви Свидовець, Чорногора та Гринявські гори. В її будові наявні породи юрського, крейдового і палеогенового періодів. Це — вапняки, конгломерати тощо.

Кліматичні умови змінюються з висотою. Річні суми опадів становлять 1300–1500 мм і більше. Середньогірні хребти в нижніх і середніх частинах вкриті буковими і ялиновими лісами. Під цими лісами розвинулися буроземні і дерново-буроземні ґрунти. На більш пологих південно-західних схилах, де більше тепла, ростуть букові ліси, на північно-східних — ялинові, ялиново-ялицеві. І букові, і ялиново-ялицеві ліси піднімаються до лучного субальпійського поясу. Верхні частини гірських хребтів мають круті схили, на них є льодовикові форми — кари, осипні конуси.

Рахівсько-Чивчинська фізико-географічна область знаходиться в східній частині Закарпаття, її територія складена найдавнішими в Українських Карпатах гірськими породами — палеозойськими вапняками і сланцями, тріасовими конгломератами, вапняками і доломітами, юрськими вапняками, крейдовими сланцями і пісковиками. Схили Рахівсько-Чивчинських гір круті, їх вершини і гребені гострі. Не випадково один з гірських масивів цього району названо Гуцульськими Альпами. Рахівські та Чивчинські гори розчленовані глибокими річковими долинами на окремі масиви. Чивчинські гори є вододілом річок Тиси, Пруту. За рік тут випадає 1300–1500 мм опадів. Зима холодна, середні температури січня становить $-5... -7$ °С, літо прохолодне, середні температури липня залежно від висоти гір змінюються від $+18$ до $+10$ °С. Переважають буроземні ґрунти, які розвинулися під буковими, ялиновими і ялицевими лісами, що піднімаються до 1700–1800 м. Вище знаходиться пояс з гірської низькорослої сосни, вільхи, ялівцю. Для Рахівсько-Чивчинської області характерні середньогірські, альпійські, гірськоущелинні і долинно-терасові місцевості.

У межах області знаходиться Чорногірський масив Карпатського заповідника та кілька заказників, понад 50 пам'яток природи.

Вулканічно-Карпатська область (Вулканічні Карпати) знаходиться в межах Закарпатської області на південний захід від Полонинсько-Чорногірського хребта. До неї входять власне Вулканічний хребет, Березне-Ліпшанська долина, Іршавська і Верхньотисинська улоговини. Вулканічні Карпати утворилися в неогені. Хребет складений вулканічними породами: андезитами, туфами, базальтами. Над прилеглою до хребта Закарпатською низовиною він піднімається на 600–700 м. Долини річок Тиси, Боржави, Латориці поділяють Вулканічний хребет на окремі масиви. Клімат помірно теплий, вологий. Річні суми опадів становлять 800–1000 мм. У цих умовах добре ростуть дубово-букові та букові ліси, під якими сформувались буроземні та буроземно-підзолисті ґрунти. Це сприяє розвитку землеробства, виноградарства, садівництва.

На території Вулканічно-Карпатської області знаходяться частина Карпатського заповідника, заказники Росішний, Чорна Гора, пам'ятки природи — гора Яворник, урочище Тепла яма тощо.

Закарпатська низовинна лісолучна область прилягає на сході до Вулканічного хребта. В тектонічному відношенні вона належить до Закарпатського прогину. Прогин заповнений продуктами руйнування гірських порід: брилами, галькою, глинами, піском. Поверхня Закарпатської низовини рівнинна, найвищі висоти не перевищують 120 м.

На фоні плоскої низовини помітно виділяється вулканічне Берегівське горбогір'я — острівний масив плоских вулканічних горбів. У межах області переважають ландшафти низовинних рівнин з дерновими опідзоленими глейовими, лучно-болотними та болотними ґрунтами з дубовими і вільховими лісами, луками. Майже половина низовини зайнята сільськогосподарськими угіддями — орними землями, садами, виноградниками.

В межах області знаходяться заказники Юлівська гора, Чорна гора, Великодобронський, інші природно-заповідні об'єкти й території.

V. Закріплення вивченого матеріалу

VI. Підсумки уроку

Приєм «Асоціація»

Учні називають факти, географічні об'єкти, які асоціюються в них з Українськими Карпатами.

VII. Домашнє завдання

Опрацюйте текст підручника.